

1999.11.18.

Eörsi István új Shakespeare-fordításai

A bizonytalanságérzet drámai aktualitása

Ma délután mutatják be a Rákóczi úti Könyvpalotában **Eörsi István** Shakespeare-drámák fordításait tartalmazó kötetét, amelyben a Vihar, a Hamlet, az Othello, a Coriolanus és a Szentivánéji álom magyar átültetése található.

- **Legelső Hamlet-fordítása még a nyolcvanas években született. Akkoriban sokat vitatták, hogy szabad-e újrafordítani például a Hamletet Arany János után.**

Arany Jánost persze bűn volna semmibe venni, de ez csak akkor történhetne meg, ha az újrafordítás nyomán eltűnne az összes eddig kiadott Arany-fordítás. A kérdés akkoriban valószínűleg egy állandóan kompenzálni próbáló nemzetszemléletből fakadhatott. Fontos nemzeti kérdésekben ugyanis az emberek a kádári időkben hallgattak, s a beszéd helyett inkább bensőséges kulturális tabukat eszeltek ki, amelyek védelmezése által mutathatták ki hazafiságukat.

- **A klasszikus fordításokat nyilván az újabbak sem hagyhatják figyelmen kívül.**

Azt mondanom se kell, mennyire hálás lehet minden műfordító a nagy elődöknek. Igazából Arany és Vörösmarty teremtette meg a könnyen mondható jambikus verselést, a shakespeare-i nyelv magyar lehetőségét. Ugyanakkor ma már nagy teherterhelés Arany és általában a múlt század prűdériája, ami például a Szentivánéji álom esetében különösen tetten érhető. A darab arról szól, hogy bármi történhet velünk, mindig ösztöneink uralkodnak felettünk, álomban és ébrenlétben egyaránt vágyaink kiszolgáltatottjai vagyunk, a tündér számmal szeretkezik. Shakespeare-nél a szerelmesek nyelve, de még a mesteremberek neve is pikáns. Zuboly angol neve, a Bottom nem csupán a takácsmesterségre utal, feneket is jelent. Arany azonban nem óhajtott az ilyen részletekben elmerülni, holott a darab a szatírájáték-jelleget is magában hordja.

- **Valóban annyira szemérmes volt Arany János, vagy csupán engedett a korszellemnek?**

A Szentivánéji álom megjelenésekor Kemény Zsigmond egyenesen azt tanácsolta Aranynak, húzzon kétszáz sort a drámából, hogy az a szalonokban is elfogadott legyen. Arany erre már nem volt hajlandó. Nem törölt ki sorokat, csupán mellőzte az „illetlen” vicceket. A Hamletben még az örült Ophelia is illetlenkedik. Ám Aranytól a gondolat is idegen volt, hogy a vicceket visszaadja. De hát Shakespeare nem szalonokba való, hiszen a korabeli előadások matrózok előtt folytak, s egy-egy színházi esemény akkoriban igazi plebejusjáték volt.

- **Mi az oka annak, hogy az utóbbi időben egyre több új magyar Shakespeare-fordítás lát napvilágot?**

A régi klasszikus fordítások nagyobb hányada költői értelemben ma sem avult el. A maguk korának és nyelvének előítéletei folytán azonban nem felelnek meg minden mai koncepciónak. Arany fordításainak egyre nagyobb színi problémája, hogy ő a kor szellemiségének megfelelően a shakespeare-i szöveget költői aurával vette körül. Még azokat a részeket is, ahol a szerző egyszerűen csak információkat közöl, hiszen

színházi emberként tudta, ezekre szükség van, hogy a néző követni tudja a cselekményt. Ma ismét igény támadt arra, hogy a műfordító költészettel kevésbé átitatott, de azért poétikus szöveget hozzon létre. A shakespeare-i metaforák problematikája megint külön fejezet, mert az igazán nagy művek persze négyszáz év múltán sem avulnak el, de a fordítás kevésbé tud lépést tartani az idővel, hiszen a nyelv, a költői felfogás változik. Jómagam, ellentétben néhány klasszikus fordítóval, a színpadisaúra helyeztem a hangsúlyt, tehát nem a szép szavak összeválogatása volt a célom. A magyar esztétika a szépség egyoldalú bővületében él. A magyar költészet is csak jelentős késéssel, talán Szabó Lőrincsel kezdett a „nem szép” költészet jogaiért küzdeni. Nagyszerű költőnk, Nagy László, mikor szerelme vért hányt, vérugató tündért látott benne.

• **A modern fordítás új értelmezését is adhatja a drámának?**

Erre törekednie is kell minden fordítónak. A múlt századi elődökkel szemben nekünk nagy előnyt jelent a modern angol szövegkritika, amelyben olykor a vitás sorhoz három-négy értelmezés is található. Ami az évszázadok során felhalmozódott az angol Shakespeare-kutatásban, az a hatalmas filológiai kínálat lehetőséget teremt arra, hogy a fordító a pontosság szempontját előtérbe helyezze.

• **Ha új fordítások születnek, az alighanem erősödő Shakespeare-kultuszra vall?**

Shakespeare azért „divatos” újra, mert az uralkodó értékek ugyanúgy veszélybe kerültek, mint az ő idején, a hazugság, a hatalomvágy és a kapzsiság hatalmasodott el az Erzsébet-kor emberén, és hétköznapi aktussá vált a gyilkosság. Shakespeare pedig megmutatta a kor erkölcsének tükörképét. Mi nemkülönben állandó fenyegetettségben élünk, és a bizonytalanságérzet ma is aktuális, mert nincs olyan szellem és ideológia, amely átvilágítaná ezt a zűrzavart.

• **Két évvel ezelőtti Hamlet-fordításának színházi premierjét botrány övezte. Mi történt akkor?**

A szöveg kilencven százalékban az én fordításomon alapult, de a plakátokra nem került rá a nevem és nem kötöttek velem szerződést. Az előadást magát nem kifogásoltam, hiszen nem is láttam. Azért háborodtam fel, mert visszaéltek a szellemi tulajdonommal.

• **Néhány hete az Élet és Irodalomban azt állította, hogy a szerzői jogvédő iroda, az Artisjus, háttérbe szorítja önt más fordítók javára.**

Valóban megpróbáltak diszkriminálni, de sikertelenül. A Sweeney Todd című musical végül az én fordításomban kerül színre a kaposvári színházban, mert noha a szerzői jogvédő úgy tájékoztatta a teátrumot, hogy az amerikai jogtulajdonos ragaszkodik a régi fordításhoz, kiderült, ez bizony nem igaz. Mint az élet más területein, itt is klikkek és összefonódások alakultak ki, ezért műfordítóként nem is próbáltam betörni a budapesti színházi életbe. Legfeljebb az lepett meg, hogy már Kaposvárról is megkíséreltek kiszorítani.

Tölgyesi Gábor